

Türk Yükseköğretiminde Yeni Bir Arayış: Kalite Güvence Sistemi

Samet IŞIK*
Serap Yeşim BEYKOZ**

Atıf Künyesi: Işık, S. ve Beykoz, S.Y. (2018). Türk Yükseköğretiminde Yeni Bir Arayış: Kalite Güvence Sistemi, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20/3, 7-22.

Öz: Toplumsal dönüşüm sürecine müteakip değişen koşullar ve yükseköğrenime olan talebin artması üniversitelerin toplumsal ihtiyaçlara dönük hizmet vermesini zaruri kılmıştır. Buna paralel olarak karar alıcılar, yükseköğretim kurumlarını bu konjoktüre göre şekillendirmek istemektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerde yükseköğretimde kalite ve kalite güvencesi kavramları daha fazla tartışılır duruma gelmiştir. Nitekim kalite güvencesi öğretme, öğrenme, araştırma vb. konularda yüksek niteliği temsil etmektedir. Bu temsil kabiliyeti sayesinde belirli bir düzey ve kıyaslanabilirlik sağlanmaktadır. Kalite güvencesi iç ve dış denetlemelerle veya kurumların akredite edilme durumları üzerinden ifade bulmaktadır. Bu çalışma Türk yükseköğretimde kalite güvence sistemini açıklama saikiyle yapılmış nitel bir araştırmadır. Araştırmada kalite güvencesi yaklaşımı kavramsal olarak incelenmiştir. Çalışmada ayrıca yükseköğretimdeki kalite yaklaşımına yönelik güncel mevzuat araştırılmıştır. Türk yükseköğretiminde kalite anlayışının henüz gelişme safhasında olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Yükseköğretim, Kalite güvence sistemi, Akreditasyon.

Jel Kodu: M14

A New Quest to Turkish Higher Education: Quality Assurance System

Abstract: The changing conditions and the increasing demand for higher education following the social transformation period have made it necessary for universities to serve social requirements. Policy makers want to shape higher education institutions according to this conjuncture. Exclusively in developed countries the concepts of quality and quality assurance in higher education have become more arguable. Indeed quality assurance; teaching, learning, research etc. it represents high quality in the subjects. This representation provides a certain level and comparability. Quality assurance is ensured through internal and external audits or through the accreditation of institutions. This study is a qualitative research done to explain the quality assurance system in Turkish higher education. The quality assurance approach is investigated conceptually. The study also investigates current legislation for quality approach in higher education. It can be said that the understanding of quality in Turkish higher education is on the development stage.

Keywords: Higher education, Quality assurance system, Accreditation.

Jel Code: M14

*Kastamonu Üniversitesi Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı Mali Hizmetler Uzmanı, Kastamonu, isik_samet@kastamonu.edu.tr

**Kastamonu Üniversitesi Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı Mali Hizmetler Uzmanı, Kastamonu, sbeykoz@kastamonu.edu.tr

GİRİŞ

Yükseköğretim kurumları, günümüz dünyasında küresel bir rekabetin içerisinde bulunmaktadır. Bu rekabet ortamı içinde üniversiteler; nitelikli bilgiyi yenileşimin gücüyle birleştirerek daha çok yatırım-fon toplamaya ve nitelikli insan gücü yetiştirmeye çalışmaktadır. Böylece hem ulusal hem de uluslararası düzeyde bilinirliğini artırmak isteyen yükseköğretim kurumlarının bunu gerçekleştirebilmek adına belirli kalite standartlarına ulaşması gereği kabul edilmektedir. Ayrıca kamusal kaynakların üniversitelerce kullanımı karar alıcıların kalite konusuna odaklanmasına vesile olmuştur. Kalitenin yükseköğretimde neyi ifade ettiği konusunda tartışmalar olsa da, bir kurumun sistematik değerlendirilmesi ve izlenmesi süreci kalite güvencesi olarak tanımlanmaktadır.

Dünyada; kalite güvencesi, kurumlara şeffaflık ve hesap verebilirlik sağlaması açısından önerilen bir sistemdir. Bu sistemi kurumlar toplam kalite yönetimi felsefesiyle işletebilir. Kurum içi kalite standartlarının yanı sıra üniversitelerin bağlı olduğu üst kurulun iç ve dış değerlendirmeleri de günümüzde önem arz etmeye başlamıştır. Diğer yandan özerk ve bağımsız bir kurumun akreditasyon sistemi de kalite güvencesini sağlamaktadır.

Türk yükseköğretiminde kalite güvence sistemine ilişkin çalışmalar sürmektedir. Özellikle 2015 yılında Yükseköğretim Kalite Kurulu'nun kurulması yükseköğretim sistemine sürdürülebilir kalite anlayışının entegre edilebilmesi açısından önemlidir. Nitekim bu araştırmanın amacı kalite güvencesi anlayışına yönelik çalışmaları betimsel bir yolla ifade etmek ve Türk yükseköğretimindeki kalite anlayışını tartışmaktır. Literatürde benzer saikle yapılan çalışmalar incelendiğinde (Prisacariu, 2015; Tezsürücü ve Bursalıoğlu, 2013; Keçetep ve Özkan, 2014; Gorea ve Saharov, 2015) araştırmanın mevzuat açısından güncel düzenlemeleri konu edinmesi önemlidir.

1. KALİTE KAVRAMI VE KALİTE GÜVENCESİ

Kalite olgusu tarih boyunca özellikle işletmeler açısından en çok tartışılan kavramlardan birisi olagelmıştır. Bundan dolayıdır ki günümüze kadar kalitenin tanımı çeşitli değişimlere uğrayarak Bütünsel Kalite Yönetim Felsefesi'nin öncülük ettiği çağdaş bir tanımla ifade edilmiştir (Andaç, 1996'dan akt. Küçük, 2012: 21).

Kalite, belirli standartları açıklar. Bu standartlara ulaşmak amacıyla belirlenmiş ilke ve

Türk Yükseköğretiminde Yeni Bir Arayış: Kalite Güvence Sistemi

yöntemlerle ifade bulur (Kalaycı, 2008:166). Mükemmele ulaşma isteğinin bir sonucu olarak kalite, etimolojik olarak Latince “nasıl” soru sözcüğünden –Qualis- türetilmiştir. Fransızca “nitelik” –Qualitas- sözcüğünden geçmiştir (Şimşek, 1998’den akt. Yılmaz, 2003: 3).

TSE-ISO 9005 Kalite sözlüğünde ise, “*bir ürün ya da hizmetin belirlenen veya olabilecek ihtiyaçları karşılama yeteneğine dayalı özelliklerinin toplamı kaliteyi ifade etmektedir*” şeklinde açıklanmıştır (Küçük 2012: 21).

Kalite ile ilgili tanımların çeşitliliği görece bir kavram olmasından kaynaklanmaktadır. Kalite diğer bir deyişle değer yargısıdır, beklentidir.

Kalite güvencesi ise literatürde ittifaka varılmış bir tanımla olmasa da genel olarak, mal ve hizmetlerin standardize edilmiş prosedürleri karşılama seviyesidir. Diğer bir deyişle, bir ürünün (mal ve/veya hizmetin) ya da bir projenin, dahası kurumsal bir yapının çeşitli yönlerden sistemli bir şekilde incelenmesi, izlenmesi ve değerlendirilmesi sürecidir (Özer vd., 2011: 60).

ISO (International Organization for Standardization) tarafından yapılan tanıma göre kalite güvencesi; “*Bir ürünün ve/veya hizmetin kalite gereksinimlerine uygunluğunu sağlamaya istinaden gerçekleştirilen sistematik ve planlanmış faaliyetler bütünüdür.*” (ISO, 2015).

Kalite güvencesi, kalite sisteminin bir modeli olarak belirtilmiş olup, Toplam Kalite Yönetimi (TKY) felsefesinin tamamlayıcısı durumundadır. Bu bağlamda kalite güvencesi, iyi bir yönetim aracıdır. Küçük vd. (2015)’ne göre TKY anlayışının yönetsel açıdan başarıyla uygulanabilmesi için yönetim liderliği, çalışan (işgören) tatmini, Kaizen (sürekli iyileştirme) yaklaşımı ve sürece odaklanma gibi ilkelerin benimsenmesi gereklidir.

Günümüzde kalite anlayışı, “ürün kalitesi” özelinde yapılan değerlendirmelerin dışına çıkmıştır. Bu anlayışa paralel olarak, bir hizmetin ve/veya bir ürünün kalitesi; tasarım, uygunluk (üretim) ve kullanım kalitesi ile belirlenmektedir (Türker, 2003: 11). Bu alışıla gelmiş yapı içerisinde kalite güvencesinin amacı, birimi veya üniteyi etkileyen unsurları bir süreç dahilinde ele alarak, kalitenin sürekliliğini sağlamaktır. Kalite güvencesi kurumlar/işletmeler açısından yönetim işlevi görür, nihai tüketici yani müşteri açısından ise güven sağlamaya yönelik bir tutumdur.

Samet Işık-Serap Yeşim Beykoz

Kalite güvencesi bir kurumda, kalite güvence sisteminin yerleşik bir hal almasıyla oluşur. Öte yandan bu sistemin kurulabilmesi için öncelikle kalite politikasının belirlenmesi elzemdir. Nitekim, ulaşılması istenen diğer bir deyişle hedeflenen kaliteye erişebilmek, kalite politikasına bağlıdır. Bu politikalar, kurumların üst yönetimi tarafından belirlenir ve aynı zamanda kalitenin amaç ve yönünü gösterir. Bir diğer ifade ile, kalite politikası yönetsel anlamda kurumların kaliteye bakış açılarını temsil etmektedir (Gencel, 2001: 181). Bu bakış açısı kurumların vizyonu ile ilişkilendirilebilir. Yönetimlerin örgütsel boyutta kaliteye olan bağlılıkları (Demirel, 2009: 269), kalite politikalarına yansır, buna paralel kalite güvence sisteminin gerek kurum içinde gerekse kurum dışında etkinliği sağlanabilir. Etkin bir vizyon yönetimi “mükemmeli arama” stratejisiyle (Çetin, 2009: 98) kalite anlayışını temsil eder, bu bir anlamda kurumun kalite güvence sistemine verdiği önemi ortaya koymaktadır.

2. YÜKSEKÖĞRETİMDE KALİTE GÜVENCE SİSTEMİ

Yükseköğretim kurumları dışarıdan aldıkları bilgiyi, sermayeyi, işgücünü ve yönetsel araçları, içeride, bir üretim sürecinden geçirerek dış çevreye sunmak üzere çıktıya dönüştürür. Bu sürece verilebilecek en primitif örnek yüksek öğrenimini tamamlayan mezunlardır. Diğer yandan bu kurumlarda hazırlanan projeler, bilimsel yayınlar, toplantılar (seminer, konferans vb.) birer çıktı mahiyetindedir.

Yükseköğretim kurumlarındaki bu döngüsel sürecin seçkinlerden kitleye doğru bir dönüşüme uğraması, diğer bir deyişle eğitimin ve öğretimin toplumsal yığınlara ulaşması sonucunda, 1980’lerden sonra özellikle Batı ülkelerinde olmak üzere yükseköğretimde kalite güvencesi konusu önem arz etmeye başlamıştır. Diğer yandan global iklimin yarattığı liberal anlayış çerçevesinde yükseköğretim kurumları “uluslararasılaşma” hüviyeti (Tezsürücü ve Bursalıoğlu, 2013: 99) kazanmaya başlamıştır. Bu yüzden yükseköğretimdeki kalite anlayışına yönelik spesifik bir tanımın varlığı söz konusu değildir. Bu anlayış ancak yoruma açık, çok boyutlu ve bağlamsal (Özer vd., 2011: 60) olarak tespit edilebilir.

Bogue (1998), yükseköğretim kurumlarında etkin kalite güvence sisteminin kurulmasına yönelik dört çağdaş yaklaşımdan söz etmektedir. Bu yaklaşımlar; Geleneksel Akran Değerlendirmesi, Değerlendirme ve Sonuç Hareketi, Toplam Kalite Yönetimi, Hesap Verebilirlik ve Performans Göstergesi Raporlaması’dır. Bu bağlamda mevcut kalite güvence uygulamaları olan standardizasyon (standardization), belgelendirme (certification) ya da

Türk Yükseköğretiminde Yeni Bir Arayış: Kalite Güvence Sistemi

akreditasyon (accreditation) yükseköğretimde kalite güvencesini sağlamaya yönelik uygulanabilir sistemlerdir (Aktan ve Gencel, 2010: 138).

a. Standardizasyon

Küreselleşmeyle birlikte yaşanan bütünleşme süreci ve yükseköğretimin çok-uluslu bir yapıya bürünmesi, bu kurumlara ortak bir disiplin ve yapı getirme zorunluluğu doğurmuştur (Demirtaş ve Yılmaz, 2013: 130). Ancak bu konunun dünya genelinde rahatlıkla aşılabildiğini söylemek doğru olmayacaktır. Diğer yandan özellikle Avrupa’da ortak bir yükseköğretim seviyesi tespit edebilmek ve kültür yaratma gayesiyle ülkelerce imzalanan “Bologna Bildirisi” gibi reformist yaklaşımların varlığı, bu konudaki bazı çabalara örnek teşkil etmektedir.

Yükseköğretim kurumları belirlenmiş standartlara entegre olarak kalite güvencesi sağlayabilir. Ülke bazında standartların ortaya konulması, kurumlar arası karşılaştırma yapabilmeye olanağı sunar. Dahası farklı ülkelerde benzer standartlara sahip kurumlarla da kıyas yapabilmeye fırsatı yaratır. Standardizasyon mobility (hareketlilik) sağlar, yükseköğretimde rekabetin egemen olduğu pazar şartlarında “öğrenci hareketliliği” oldukça önemli bir konudur (Olsen ve Maassen, 2007: 11).

Kalite güvence sistemi iyileştirmeyi ve şeffaflığı esas alan bir yaklaşımla şekillenir, dolayısıyla yükseköğretim kurumlarının akademik seviyedeki bütün süreçleriyle ilgilidir (ENQA, 2008). Bu süreçlerin (araştırma, proje, öğretim etkinlikleri vb.) ulusal ve uluslararası düzeydeki standartlarla ilişkisi iç ve dış denetim faaliyetleriyle tespit edilir.

b. Akreditasyon

Akreditasyon kavramı temelde bir güven sistemidir. Bu bağlamda yükseköğretimde bir kurumun uygulamaya koyduğu herhangi bir programın –ya da kurumun kendisinin- domestik veya enternasyonal seviyede belirli performans standartlarına uygunluğunu ortaya koymaya yönelik bir sistemdir. Bahsi geçen performans standartları şunlardır:

1. Kalite
2. Verimlilik
3. Etkinlik

Akreditasyon sistemi bir yükseköğretim kurumunun kamuoyu önünde güven tesisine imkan sağlar. Aynı zamanda yükseköğretim talebinde bulunan kişilerin algısını olumlu yönde etkiler

Samet Işık-Serap Yeşim Beykoz

(Aktan ve Gencel, 2010: 138). Diğer yandan küresel rekabetin mühim boyutlara ulaştığı günümüzde üniversiteler beşeri sermayenin kalitesi hususunda titizlikle çalışmaktadır. Özellikle uluslararası düzeyde ilgi odağı olmuş yükseköğretim kurumları bu konuda sektördeki paydaşlarla ciddi bir yarış içerisinde. Kurumlar bu sayede hem başarılı öğrencileri hem de buna paralel olarak alanında uzman öğretim üyelerini bünyelerinde barındırmakta, bütün bunların yanı sıra daha büyük oranlarda araştırma fonları elde etme gayesi taşımaktadır.

Yükseköğretim kurumları açısından akredite olmanın iki önemli yararı vardır. Bunlar hesap verebilirlik ve şeffaflıktır. Dünya genelinde üniversitelerin, devlete veya devletin oluşturduğu bir üst kurula bağlı olduğu ve kurumların kalite güvence mekanizmasının devletin yükseköğretim politikasına ve sistemine istinaden işletildiği görülmektedir. Bu bağlamda yükseköğretim kurumlarına aktarılan kamu kaynaklarının kaliteli, verimli ve etkin kullanılıp kullanılmadığı sorunsalı halen tartışmalıdır. Bu sebeple karar vericiler, bu sorunsala ilişkin değerlendirmeleri üst organlar vasıtasıyla (değerlendirme komitesi, akreditasyon konseyi, kalite güvencesi ajansı gibi.) gerçekleştirmektedir (Özer, vd., 2011: 61-62).

Özetle, ülkedeki mevcut yükseköğretim sistemine bağlı olarak yükseköğretim kurumları, kalite güvence sistemini devlete bağlı bir üst kurulun düzenlemesi veya süreç takibi yoluyla oluşturmaktadır. Diğer yandan üniversiteler yine aynı koşullar altında, belirli ölçütlerin uygulanabilirliğini kabul edip yapılan anlaşmalar çerçevesinde bir kalite standardı oluşturmakta ve bu standartların neticesinde akredite sürecine* tabi tutulmaktadır.

c. Dünya Uygulamaları

Dünyada yükseköğretime yönelik talebin artışı, bu talebin yükseköğretim süreci sonucunda diploma vasıtasıyla istihdama dönüşmesi, üniversitelerin uluslararasılaşması ve rekabetçi bir yapıya bürünmesi hasebiyle, kurumların yeniden yapılanma (reconstruction) gereksinimi artmıştır. Bu yapılanma esnasında tartışılan en önemli parametrelerden birisi kalite olgusudur. Kalite güvencesi ve buna dayalı bir sistemin inşası artık yükseköğretim kurumları için mecburi hale gelmiştir.

* İlgili süreç 1-Standartların Oluşturulması, 2-Hazırlık ve Öz değerlendirme, 3-Ziyaret ve Dış Değerlendirme, 4-İzleme, 5-Akredite Edilme ve Onay, 6-Sürekli Gözden Geçirme merhalelerini içerir (Aktan ve Gencel, 2010: 145).

Türk Yükseköğretiminde Yeni Bir Arayış: Kalite Güvence Sistemi

İlgili revizyon süreci dahilinde ülkeler, kitleselleşen yükseköğrenimin verimliliği ve etkinliği hususunda çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmaların temelinde kalite güvencesi anlayışı vardır. Nitekim ülkeler, yüksek finansman sağladıkları kurumların belirli bir standartta ve hizmet anlayışında olmasını istemektedir (ENQA, 2008). Bu standartlar özelinde ilk konu, yükseköğretim kurumlarının işlevselliğidir. Diğer bir konu ise kurumların rekabet avantajı sağlayıp sağlayamadıklarıdır. Ülkeler bu bağlamda yaptıkları çalışmalar doğrultusunda kalite güvencesini, kurumların yapıları ve sistematığına uygun bir biçimde düzenlemektedir. Kurumların da kendi iç denetim mekanizmaları buna uygun dizayn edilmektedir.

Değişim süreci Avrupa'da, Avrupa Yükseköğretim Alanı (EHEA) ve Avrupa Araştırma Alanı (ERA) oluşturma çabaları kapsamında geliştirilmiş ve Bologna süreciyle şekillenmiştir. Bu çalışmaların Avrupa ülkelerinde;

1. Yükseköğretimin güçlendirilmesi,
2. Yükseköğretimde kalite düzeyinin yükseltilmesi,
3. Ortak kabul görmüş standartlara binaen yükseköğretimin bu standartlara ulaşmasının sağlanmasına yönelik kalite güvence sisteminin oluşturulması, amaçlarına yönelik yapıldığı söylenebilir (YÖK, 2007: 27-29).

Yükseköğretimde kalitenin izlenmesi, değerlendirilmesi ve kalite güvence sisteminin oluşturulması yönündeki tartışmalar küresel düzeyde sürmektedir. Buna paralel olarak devletler, ülkedeki mevcut şartlara ve yükseköğretim yapılanmasına uygun olarak kalite süreçlerini yönetmektedir.

- ❖ Yükseköğretimde âdem-i merkeziyetçi bir anlayışa sahip Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde akreditasyon sistemi kalite güvencesinin temelini oluşturur. Zira ABD'de kurumları doğrudan denetleyen ve onaylayan merkezi bir yapının varlığı söz konusu değildir. Serbest piyasa anlayışında akredite olmak önemlidir. ABD'de akreditasyon kurumları özel ve kâr amacı gütmeyen kurumlar olarak faaliyetlerini sürdürmektedir ve yükseköğretim kurumlarında kalite güvence standartları bu kurumlar tarafından sağlanmaktadır (Eaton, 2015).
- ❖ İsveç'te akreditasyon sisteminden ziyade, kurumların iç kalite güvence mekanizması ön plandadır. Ulusal Yükseköğretim Ajansı denetimlerini kurumların

Samet Işık-Serap Yeşim Beykoz

iç dinamikleri üzerinden gerçekleştirmekte ve kurumlarla karşılıklı etkileşimi başat tutan bir anlayışla bu sistemi yürütmektedir.

- ❖ Devlet üniversitelerine akreditasyon sistemini uygulamayan Avusturya’da, özel üniversitelerin bu sisteme dahil olması zorunlu kılınmıştır (Özer vd., 2011: 64).
- ❖ Üniversitelerin özerk yapısı sebebiyle İngiltere’de kurumların kalite güvencesi akran değerlendirmesine dayalı bir üst kurulun denetimleriyle gerçekleşmektedir. Yükseköğretim kurumlarının bağlı bulunduğu Kalite Güvence Ajansı (QAA) dış değerlendirme işlevini üstlenmektedir.
- ❖ Hollanda yükseköğretiminde denetleyici ve düzenleyici –Türkiye’deki YÖK benzeri- bir kurumun varlığı söz konusu değildir. Ülkede Yükseköğretim Müfettişliği adı altında bir kurum mevcuttur. Söz konusu kurum her üniversiteye “müfettiş” unvanıyla bir yetkili atayarak, üniversitenin kalite güvencesi ve akreditasyon süreçlerindeki olası sorunlarını çözmeye destek olur (Özgüzel, 2016: 21).
- ❖ Japonya’da yükseköğretime ilişkin kalite esasları bakanlığın yetki verdiği ajanslarca belirlenmektedir. Ajanslar kurumları belirlenmiş standartlar ve kalite güvence sistemleri üzerinden akredite etmektedir.
- ❖ Yunanistan’da parlamento aracılığıyla yetkilendirilmiş olan kalite güvence ajansı yükseköğretim kurumlarının dış denetim sürecini yürütür ve raporlar (Tezsürücü ve Bursalıoğlu, 2013: 104-105).

Dünyada uluslararası boyutta faaliyet gösteren kalite ajansları arasında ENQA (Avrupa Yükseköğretim Kalite Güvencesi Birliği), EQAR (Yükseköğretim Avrupa Kalite Güvencesi Tescili), EUA (Avrupa Üniversiteler Birliği), QAA (Yükseköğretim Kalite Güvence Ajansı), CHEA (Yükseköğretim Akreditasyon Kurulu-ABD), AQ (Kalite Güvencesi ve Akreditasyon Ajansı – Avusturya), AKKR (Danimarka Akreditasyon Kurumu), IUA (İrlanda Üniversite Kalite Kurulu), ACQUIN (Akreditasyon, Sertifikasyon ve Kalite Güvencesi Kurumu),

Türk Yükseköğretiminde Yeni Bir Arayış: Kalite Güvence Sistemi

HCERES (Araştırma ve Yükseköğretim Değerlendirme Yüksek Kurulu) yer almaktadır.

3. TÜRK YÜKSEKÖĞRETİMİNDE KALİTE GÜVENCE SİSTEMİ

Türkiye’de yükseköğretim, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) adı verilen ve 1981 tarih 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile kurulmuş olan bir üst kurula bağlıdır. Yükseköğretimin planlanması, düzenlenmesi ve denetlenmesi son 36 yılda muhtelif farklılıklara gidilse de YÖK’ün kontrolü altındadır. Bu kontrol mekanizmasının başat özelliği merkezîyetçi ve katı yapılanmadır.

Türk yükseköğretiminde kalite güvence sistemi periyodik olarak iç ve dış değerlendirme süreçlerine bağlı olarak yürütülmektedir. Bu süreçler aynı zamanda öğrenim çıktılarının kalitesini ölçümlemek, standartları tespit etmek ve akreditasyon sağlama amacıyla da düzenlenmiştir. 2005 yılında ENQA tarafından raporlanan *Avrupa Yükseköğretim Kalite Güvence İlke ve Standartları* çerçevesinde YÖK aynı yıl, *Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Yönetmeliği* yayınlamıştır. Bu yönetmelik kapsamında kurulan YÖDEK (Yükseköğretim Kurumları Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Komisyonu) kalite geliştirme alanında gösterdiği faaliyetlerle ilgili süreçlerde yol gösterici olmuştur. Yükseköğretimde reform çabaları ve bunun getirdiği değişim ihtiyacı nedeniyle 2011 yılında 6111 sayılı Kanun ile bir takım düzenlemeler yapılmış olup eğitim-öğretim sisteminin sürekli iyileştirilmesine yönelik kalite uygulamaları mevzuata eklenmiştir (<http://yok.gov.tr>). YÖDEK yönetmeliği ise, 2015 yılında yürürlüğe sokulan Yükseköğretim Kalite Güvencesi yönetmeliğine istinaden geçerliliğini yitirmiştir. Bahsi geçen yönetmelik yükseköğretim kurumlarının tamamının kalite güvence sistemleri ile tanışmasını zorunlu kılan bir reform niteliğindedir. Yükseköğretim Kalite Güvencesi yönetmeliği ile YÖK bünyesi içinde üniversitelerin kalite değerlendirme ve güvence çalışmaları ile akreditasyon işlemlerinin yürütülmesini düzenleyen Yükseköğretim Kalite Kurulu oluşturulmuştur. Aynı zamanda üniversitelere her yıl kalite güvence çalışmaları ile ilgili kurum iç değerlendirme raporunun hazırlanmasına yönelik zorunluluk getirilmiş ve en az beş yılda bir olmak üzere Kalite Kurulu tarafından yetkilendirilmiş bağımsız değerlendirme kuruluşları tarafından gerçekleştirilecek olan dış değerlendirme süreci uygulamaya konulmuştur. Böylelikle Bologna sürecinde kâğıt üzerinde kalan birtakım düzenlemelerin artık pratikte uygulanabilirliği söz konusu olacaktır.

Samet Işık-Serap Yeşim Beykoz

Bu değişimin bütünüyle yükseköğretim kurumlarının gelişmesi, küresel rekabet ortamında yeknesak bir yapıdan kurtulup eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yanı sıra araştırma faaliyetlerine de gereken önemi vermesi gerekliliğinden doğduğu açıktır. Bu açıdan bakıldığında 2015 yılında başlayan bu değişim sürecini doğru anlamak, sürecin yönetimini daha dinamik kılacaktır (Seçkin vd. 2016: 133).

İlgili çalışmaların yapılıp yasal bir zemine oturması sonucunda, daha önce kalite denetimlerine kayıtsız kalan vakıf ve devlet üniversitelerinin tamamının bu yasal süreci müteakiben kurumsal iç değerlendirme raporları hazırlayarak Yükseköğretim Kalite Kurulu'na iletmeleri mümkün olmuştur. Raporlar üniversitelerin güçlü ve zayıf yönleri üzerine bir nevi SWOT analizi tekniğine uygun biçimde hazırlanmıştır. Bunun yanı sıra üniversiteler akreditasyon konusunda fikir sahibi olabilmıştır. Üniversiteler bu sayede, kendi bünyelerinde oluşturduğu araştırma merkezlerinin faaliyetlerini görebilmiş; aynı zamanda bu merkezlerin kurumlarına kattığı katma değeri tartışma olanağı elde etmiştir.

Daha önce de tartışıldığı üzere kalite güvence değerlendirmeleri “standardizasyon”, “belgelendirme” ya da “akreditasyon” süreçleriyle işlevsellik kazanmaktadır. Türkiye’de yükseköğretimde yasalar ve kurumlarla ortaya konan dönüşüm neticesinde üniversitelerin akredite olma çabaları da artmıştır. Özellikle dış değerlendirme sürecinde daha güçlü olmak kurumların bazı programlarını akredite etmek üzere Türkiye’de aktif olarak bağımsız çalışmalarını sürdüren ve tescil süreleri devam eden kalite ajanslarının varlığı söz konusudur. Bunlar; Mühendislik Eğitim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (MÜDEK), Tıp Eğitimi Programlarını Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (TEPDAD), Fen-Edebiyat Dil ve Tarih Coğrafya Fakülteleri Akreditasyon Derneği (FEDEK), Mimarlık Akreditasyon Kurulu (MİAK), Veteriner Hekimliği Eğitim Kurumları ve Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (VEDEK) ve Hemşirelik Eğitim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (HEPDAK)’dir (<http://yok.gov.tr>).

3.1. Yükseköğretim Kalite Kurulu

23 Temmuz 2015 tarih ve 29423 sayılı Yükseköğretim Kalite Güvencesi Yönetmeliği[†]

[†] İlgili yönetmelik “yükseköğretim kurumlarının eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetleri ile idarî hizmetlerinin iç ve dış kalite güvencesi, akreditasyon süreçleri ve bağımsız dış değerlendirme kurumlarının yetkilendirilmesi süreçlerini ve bu kapsamda tanımlanan görev, yetki ve sorumluluklara ilişkin esasları” düzenler (Yükseköğretim Kalite Güvencesi

Türk Yükseköğretiminde Yeni Bir Arayış: Kalite Güvence Sistemi

kapsamında oluşturulan Yükseköğretim Kalite Kurulu'nun ilgili yönetmelikte görev ve sorumlulukları şu şekilde beyan edilmiştir

- a) Yükseköğretimde kalite güvencesi ve akreditasyon sistemine ilişkin ulusal politika ve stratejiyi tanımlamak ve Genel Kurul onayına sunmak,
- b) Üniversitelerin iç kalite güvence sistemlerinin kurulması yönünde rehberlik etmek,
- c) Kalite kültürünün oluşumu, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması adına faaliyetlerde bulunmak,
- d) Yükseköğretim kalite güvence sistemleri ile ilgili ulusal ve/veya uluslararası çalışmaları izlemek, gerektiğinde bu çalışmalara katılmak ve ortaklık etmek,
- e) Akreditasyon ve dış değerlendirmede uygulanacak ilkeleri, standartları, parametreleri ve kuralları belirlemek ve Genel Kurul onayına sunmak,
- f) Genel Kurul tarafınca onaylanan kaliteye ilişkin dış değerlendirme ve akreditasyon prosedürleriyle ilgili yükseköğretim kurumlarına enformasyon sağlamak, yayınlar yapmak,
- g) Yükseköğretim kurumlarının öz değerlendirmeleri ve dış değerlendirmelerine ilişkin fikirler sunmak, tavsiye raporları hazırlamak, bunu Genel Kurul'a sunmak,
- h) Periyodik olarak 5 (beş) yılda bir yapılmasını gereken dış değerlendirmeyi gerçekleştirilmeyen üniversiteler hakkında dış değerlendirme yapılmasını Genel Kurul'dan talep etmek,
- i) Yapılan kalite değerlendirmeleri sürecinde yaşanan olumsuzlukları ve geliştirmeye yönelik önerileri Genel Kurul'a sunmak,
- j) Dış kalite değerlendirmesi ve akreditasyon alanlarına ilişkin faaliyette bulunmak isteyen ve buna binaen tescil başvurusu yapan özel hukuk tüzel kişilerinin müracaatlarını değerlendirmek ve bu hususta Genel Kurul'a görüş vermek ve bu kuruluşların faaliyetlerini izlemek, gerektiğinde yaptırım kararı uygulamak için Genel Kurul'a öneride bulunmak,
- k) Yükseköğretimde kalite güvencesi hususunda uluslararası kuruluşlar nezdinde Kurul'u temsil etmek,
- l) Genel Kurul'a sunulan rapor ve görüşleri kamuoyu ile paylaşmak,

Samet Işık-Serap Yeşim Beykoz

m) Yönetmelik kapsamında verilen diğer görevleri icra etmek.

Kalite Güvence Kurulu; Kurumsal Dış Değerlendirme Komisyonu, Kalite Güvence Ajansları Tescil Komisyonu ve Kalite Güvence Kültürünü Yaygınlaştırma Komisyon'undan oluşmaktadır.

Türkiye’de yükseköğretime ilişkin kalite güvence sisteminin oluşturulmasında önemli bir yapı olarak ortaya çıkan Yükseköğretim Kalite Kurulu’ndan beklenen günümüzün yükseköğrenim koşullarında üniversiteleri dinamik, hesap verebilir ve rekabetçi bir yapıya dönüştürmesidir. Zira Türkiye yükseköğreniminin en büyük problemlerinden birisi kurumların topluma karşı hesap verebilirlik mekanizmalarının eksikliğidir. Diğer yandan devlet eliyle finanse edilen bu kurumların, bu finansmanı ne kadar verimli kullandıkları büyük bir soru işareti oluşturmuştur. Bu durum kalite güvencesi konusunda üniversitelerin gerek kamuoyu önünde gerekse de uluslararası boyutta güvenilirliğini azaltmaktadır. Bu tip yapıların, düzenleyici ve denetleyici kurumlarla belirli standartlara taşınması ve kalitelerinin artırılması yükseköğretimdeki mevcut büyüme eğiliminin sürdürülebilirliğine olanak tanıyacaktır.

3.2. Yükseköğretim Kalite Kurulu’nda Yapılan Revizyon

1 Temmuz 2017 tarihli ve 30111 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Üretim Reformu paketi içinde yükseköğretimde kalite güvence sistemine yönelik düzenlemeler yer almıştır. Söz konusu düzenlemeler ile daha önce YÖK bünyesinde yer alan Kalite Kurulu idari ve mali açıdan özerk bir yapıya bürünmüştür. Bunun neticesinde Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, kurumların kalite sürecinde ortaya koyduğu çıktıların kontrolünü ve akreditasyona ilişkin işlemlerini bu bağımsız kurula devretmiştir. Aynı zamanda ihtisaslaşmaya ilişkin bir takım çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede çeşitli bakanlık ve kuruluşlar ile eşgüdümlü olarak “Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşması” temalı proje kapsamında pilot üniversiteler ile üniversitelerin yer aldığı bölgenin şartları dikkate alınarak sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik alanlarda ihtisaslaşmaya teşvik amaçlı “çalışma alanları” belirlenmiştir. Tüm bu çalışmaların üniversitelerin benzer ve birbirlerini tekrar eden yapılarının kırılarak; bölgesel, ulusal ve küresel rekabet konusunda adımlar atmasına yönelik olduğu açıktır ve bu durumun ancak üniversitelerin kalite güvence sistemleriyle entegre bir biçimde yürütülmesiyle sürdürülebilir olabileceği görülmektedir.

Türk Yükseköğretiminde Yeni Bir Arayış: Kalite Güvence Sistemi

Üniversitelerin çıktı odaklı kalite süreç değerlendirmeleri ve programlarını akredite etme çalışmalarını denetleyen başta YÖK bünyesinde yer alan Yükseköğretim Kalite Kurulu, çağdaş devletlerde bu görevi yerine getiren bağımsız kalite ajansları gibi idari ve mali açıdan özerk bir yapıya bürünerek çalışmalarını bu şekilde sürdürmeyi ilke edinmiştir.

Türkiye’de denetim sürecinde kullanılan sistem ve süreçlerin bağımsızlığından ziyade denetleyen kurumun hukuki bağımsızlığı ile ilgilenilir. Aslında kalite güvencesi kuruluşlarının tamamıyla siyasi ve bürokratik kurumlardan bağımsız olması da beklenemez. Nitekim ENQA (2008) tarafından yapılan kalite güvencesini değerlendiren kuruluşların bağımsızlığı ile ilgili tarama çalışmalarında bu kuruluşların tamamıyla devletten ve diğer paydaşlardan bağımsız olamayacağı vurgulanmıştır. İsveç ve Finlandiya’da bu kuruluşlar Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak çalışmaktadırlar. Yunanistan’da ise kalite güvence kuruluşunun başkanı meclis tarafından seçilmektedir. Bu durumda kalite güvence değerlendirmeleri yapacak ajansın bağımsızlığında ziyade bu değerlendirmeleri yaparken kullanılan kontrol ve standartların bağımsızlığı, işlem ve süreçlerin her adımının katılımcı ve şeffaf olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Özer vd. 2011: 64-65).

Düzenlemeye istinaden Yükseköğretim Kalite Kurulu’nun 13 üyeden oluşmasına karar verilmiştir. Kurul içinde yer alan Yükseköğretim programları Danışma Kurulu ile Meslek Yüksek Okulları Koordinasyon Kurulu, üniversitelerde açılacak olan programların standartlarına yönelik düzenlemeler ve öneriler yapma görevini üstlenmiştir. Ayrıca bu kurullar öğretimde kalite güvencesini korumak amacıyla, kontenjanların planlanması, program çıktılarının izlenmesi ve mezunların istihdamı gibi konularda çalışmalar yapacaktır.

SONUÇ

Bilgi toplumunun vazgeçilmez kurumları haline gelen üniversiteler; temelde eğitim, öğretim ve araştırma birimleri olarak faaliyet göstermektedir. Bu faaliyetlerin zaman içerisinde, toplumsal yapılardaki çözümlere bağlı olarak değişmesi ve bu değişim sürecinin yükseköğretim kurumlarına yansması çağın gereksinimlerine hızlı bir biçimde yanıt veren ve yenilikçi kurumlar arasında rekabet ortamı yaratmaktadır. Bu rekabet ortamında kurumlar hiç kuşkusuz “mükemmel” olma idealini diri tutmak amacıyla kurumlarını ve iç dinamiklerini belirli standartlar çerçevesinde düzenlemektedir. Bu standartlar kurumların kalite yönetimi ile ilgilidir.

Samet Işık-Serap Yeşim Beykoz

Dünyada özellikle 1980 yılından sonra yükseköğretimde kalite süreçlerinin izlendiği ve buna müteakiben belirli standartlar oluştuğu söylenebilir. Nitekim devletler genellikle hakim olduğu yükseköğretim yapısı üzerinde iç ve dış kalite denetimlerini artırma yoluna gitmiştir. Serbest piyasa şartlarına istinaden devlet tarafından denetlenemeyen yükseköğretim kurumlarına ise akredite olma şartı getirmiştir. İlgili akreditasyon sistemi için ise ülkeler ortak çalışmalar düzenlemiş, anlaşmalar imzalamıştır. Bugün halen yükseköğretimde kalite güvencesinin temini ve sürdürülebilirliği için ülkeler ve kurumlar müzakere halindedir.

Türkiye zaman içerisinde yükseköğretimdeki kalite güvencesi konusunda adımlar atmış olsa da ancak belirli bir mesafe kat edebilmiştir. Bologna ve Socrates süreci gibi entegrasyon standartlarını benimsemesine rağmen kendi özerk yapısı içerisinde üniversitelerin “kalite” denildiğinde neyi ölçülediği kuşkulu bir durum olagelmıştır. Bu bağlamda özellikle 2005 yılından sonra çalışmaların artması, YÖK içerisinde farklı kurulların oluşturulmaya başlanması yükseköğrenimin standardizasyonu ve akreditasyonu konusunu gündeme taşımıştır. 2015 yılında yürürlüğe giren Yükseköğretim Kalite Güvencesi Yönetmeliği gereğince kurulan ve üretim reformu paketi ile birlikte idari ve mali açıdan özerkliğe kavuşan Yükseköğretim Kalite Kurulu, Türkiye’de yükseköğretimin modern kalite esaslarına uygun bir biçimde sürdürüleceğini göstermektedir. Diğer yandan kalite güvence sistemine ilişkin bilincin oluşturulmasında üniversite yönetimlerinin daha hassas davranmaları gerektiği de gözden kaçırılmamalıdır. Ancak yasal zorunluluk bulunmasına karşın 2015 yılı Kurum İç Değerlendirme raporunu kalite kuruluna sunmayan iki üniversitenin de yer aldığı görülmektedir. Bu durum her ne kadar toplam üniversite sayısına bakıldığında oran olarak önemsiz gibi görülse de eğitim-öğretimde kalite güvence sistemi bilincinin yerleşmesi için üniversitelerin daha hassas olması gerektiği de açıktır. Yükseköğretim Kalite Kurulu’ nun yayınladığı dış değerlendirme neticesinde edinilen geri bildirim raporlarında da üniversitelerin kalite programları konusunda duyarsız kalındığı bildirilmiştir. Yükseköğretim kurumlarının nicelik olarak hızla arttığı ve gerçekleşen yasal düzenlemelerin varlığı ile birlikte günümüzde kalite güvence sisteminin, yükseköğretim kurumlarının ulusal ve uluslararası rekabet gücünü artıracak önemli bir araç olduğu kurumların üst yöneticileri tarafından farkına varılmalıdır. Kalite güvence sistemlerinde kilit nokta üniversite yönetimlerinin kalite güvence sistemini sahiplenmesi ve bunu kurum boyunca diğer alt birimlere yayılması gerektiğidir. Böylece ilerleyen dönemde uygulamaların, denetleme ve düzenlemelerin artmasıyla kalite güvencesine

Türk Yükseköğretiminde Yeni Bir Arayış: Kalite Güvence Sistemi

dayalı bir sistemin temini mümkün olacaktır. Bu durum, Türkiye’deki üniversitelerin daha şeffaf ve hesap verebilir bir yapı kazanmasına vesile olmakla birlikte, günümüz piyasasında yükseköğretim kurumları bu sayede rekabet avantajı sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

- Aktan, Coşkun Can ve Gencil, Ufuk (2010), “Yükseköğretimde Akreditasyon”, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2, 138-155.
- Bogue, E. Grady (1998), “Quality Assurance in Higher Education: The Evolution Systems and Design Ideals”, *New Directions for Institutional Research*, 99, 7-18.
- Çetin, Sefa (2009), “Vizyon Yönetimi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 95-103.
- Demirel, Yavuz (2009), “Örgütsel Bağlılığın İç Hizmet Kalitesi Üzerine Etkisi: Kamu ve Özel Sektör Çalışanları Üzerine Bir Uygulama”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23, 269-281.
- Demirtaş Berjan ve Yılmaz, Özgür (2013), “Türkiye’de Yükseköğretimde Küresel Standardizasyonu Yakalamada İKMEP ve Örnek Ülke Modelleriyle Karşılaştırma”, *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 1, 130-135.
- Eaten, Judith (2015), “An Overview of U.S. Accreditation”, *Council for Higher Education Accreditation (CHEA)*, Washington DC.
- ENQA, (2008), “Quality Procedures in The European Higher Education Area And Beyond – Second ENQA Survey”, Helsinki. (<http://www.enqa.eu/indirme/papers-and-reports/occasional-papers/ENQA%20Occasional%20papers%2014.pdf>)
- Gencil, Ufuk (2001), “Yükseköğretim Hizmetlerinde Toplam Kalite Yönetimi ve Akreditasyon”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 164-218.
- Gorea, Brindusa ve Saharov, Natalia (2015), “Legislative Bases for Quality Assurance In Romanian Higher Education”, *Social and Behavioral Sciences*, 177, 387-391.
- ISO, (2015), *Quality Management Systems – Fundamentals and Vocabulary*, ISO Copyright Office, Switzerland.
- Kalaycı, Nurdan (2008), “Yükseköğretimde Uygulanan Toplam Kalite Yönetimi Sürecinde Gözardı Edilen Unsurlardan TKY Merkezi ve Eğitim Programları”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2, 163-188.
- Keçetep, İlker ve Özkan, İdil (2014), “Quality Assurance in The European Higher Education Area”, *Social and Behavioral Science*, 141, 660-664.
- Küçük, Orhan (2012), *Kalite İyileştirmede Adım Adım Kıyaslama (Benchmarking)*, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Küçük, Orhan; Yılmaz E., Şen, İ. ve Küçük N., (2015), “Toplam Kalite Yönetiminin İşletme Performansına Etkisi: Lojistik Sektöründe Bir Uygulama”, *International Journal of Social Science*, 34, 53-67.
- Olsen, Johan P. ve Maassen, Peter (2007), “European Debates On The Knowledge Institution:

Samet Işık-Serap Yeşim Beykoz

The Modernization of The University at The European Level”, *University Dynamics And European Integration*, 3-22.

Özer, Mahmut; Gür, Bekir ve Küçükcan, Talip (2011), “Kalite Güvencesi: Türkiye Yükseköğretimi İçin Stratejik Tercihler”, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2, 59-65.

Özgüzel, Seyfi (2016), “Yükseköğretimde Standardizasyon ve Akreditasyon: Çok Kültürlü Toplumlu Hollanda Örneği”, *Hastane Öncesi Dergisi*, 1, 17-25.

Prisacairu, Anca (2015), “New Perspectives of Quality Assurance in European Higher Education”, *Social and Behavioral Science*, 180, 119-126.

QAA, <http://www.qaa.ac.uk/reviews-and-reports/how-we-review-higher-education> (E.T. 10.08.2017)

Seçkin, Zeliha; Demirel, Yavuz ve Özçınar, Mehmet Faruk (2016). “Örgütsel Sürecin Algılanmasına Yönelik Betimsel Bir Araştırma”, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1, 125-134.

Tezsürücü, Didem ve Bursalıoğlu Sibel Aybarç (2013), “Yükseköğretimde Değişim: Kalite Arayışları”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 97-108.

Türker, Ali Rehber (2003), “Yüksek Öğretimde Kalite”, *Bilim Eğitim ve Düşünce Dergisi*, 4, 11-13.

Yılmaz, Murat (2003), “Kalite Yönetim Sistemlerinin Evrimi ve Toplam Kalite Yönetimin Banknot Matbaası Genel Müdürlüğünde Uygulanabilirliği”, *Uzmanlık Yeterlilik Tezi*, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü.

Yükseköğretim Kalite Güvencesi Yönetmeliği, (2015), T.C. Resmi Gazete, 29423, 23 Temmuz 2015.

YÖK, (2007), *Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi*, Yayın No: 2007-1, Ankara.